

Egy elmaradt válasz helyett

– Válogatás Juhász-Nagy Pál műveiből –

...világos, hogy valakinek (vagy valakiknek) nem az a környezete, amiben „benne él”, hanem az, amit ebből (ti. az „exterior komplexusból”) kiszűr. (...) Nemcsak egy plurális, hanem egy *multiplurális környezet-elvvel* is kell számolnunk; azzal, hogy ugyanaz az entitás ugyanabban az exterior komplexusban is a „különböző minősítésű környezetek sokaságával rendelkezhet”, ha más-más szemléletmód (azaz diszciplína) szerint vizsgálódunk.

(Egy operatív ökológia hiánya. 44. o.)

A világválságok kavalkádja

Korunk sokféle válsággal terhes. Olyan sokféleképpen, hogy akárki – az utca ember ugyanúgy, mint az ilyen vagy olyan képzettségű szakember – kénytelen fogódzókat, jelszavakat, villám-diagnózisokat gyártani, akár az elemi eligazodás végett. Efféle fogódzók például az „információrobbanás”, a „népesedési bomba”, a „bioszféra válság”, a „növekedés korlátai” meg a többi hasonló „slogan”.

Nagyjából mindenki érzi-sejti ezeknek a sűrítményeknek (többnyire: metaforáknak) a tartalmát, fontosságát, külön-külön, de bárki bajba kerülhet, ha a *kapcsolódási pontokat* komolyabban szeretné tisztázni; ha a „közös kóroktan” felállítására tenne kísérletet. Az ördögi kör pontosan attól olyan, amilyen, mert egyetlen érv megpízskálása már a hálózatok sokaságán vonaglik végig; sokszor elhomályosítva a sorrendiséget, akár az egyszerű prioritási szempontokat is.

Pedig a legelső pillantásra elég könnyű megnevezni az elsődleges mozgatókat. Mondható, hogy a világválságok két fő primer ágense az emberi növekedés és az az eszköztár, amit az „ipari forradalmak” teremtettek meg ehhez.

(Az eltűnő sokféleség. 19. o.)

(...)

Igaz, hogy az emberiség a „természet elleni harc” során lett az, ami. De nem igaz, hogy ez a militáris szellem még tovább is fenntartható lenne. (...)

Igaz, hogy a harcos agresszivitás szelleme a történelem során rendre és szegyénteljesen odázta el a természet és az ember viszonyának tisztázását. De nem igaz az, hogy ez a feladat – régi hiedelmek, rossz beidegzések idéitlen toldozgatásával-foldozgatásával – ma „megspórolható” lenne.

Igaz, hogy a militáris agresszivitás egyenesen vezetett a mai világválságok kavalkádjához; igaz az is, hogy ezek a krízisek valóban ördögi kört alkotnak. De nem igaz az, hogy akármilyen ördögi körben ne léteznének *értékprioritások*; olyan, a fontossági sorrendet világosan megmutató szempontok, amelyekhez az összes többinek igazodnia kell.

Amikor gimnazista voltam – úgy harminc évvel ezelőtt –, a tanárok rendszeresen vitték az osztályokat ki a terepre. Jól emlékszem, hogy harmadikos gimnazista voltam, amikor Debrecenből elmentünk le a Mecsekbe. Amikor az „Orchis simia”, az egyik legritkább hazai orchidea néhány példányát megláttuk egy réten, a tanárunk elkiáltotta magát: „Térdre!” Na, ez a szakralitás elismertetése volt velünk, nebulókkal. Manapság a legtöbb tanár azért nem viszi ki a terepre a tanítványait, mert fél attól, hogy esetleg nem tudja fölismerni ezt vagy azt a növényt, állatot. Pedig nem baj, sőt jó, ha a tanár és a diákok együtt útik fel a határozókönyvet, és így azonosítják ezt vagy azt az élőlényt. A közvetlen érintkezés hallatlanul fontos, semmi mással nem pótolható. Enélkül nem is érdemes beszélni a természetről.

(Az ökológia reménytelen reménye. 88. o.)

Az ökológia „mindenki ügye”, ám tegyük hozzá rögtön, hogy *kinek-kinek másképp* az ügye. Az ökológiának valóban mindenkire szóló üzenete van, de ez az üzenet más és más lehet aszerint, kinek milyen a képzettsége, társadalmi szerepe. Tegyük értelmes, határozott különbséget aközött, hogy „közöm van hozzá” és „értek hozzá”. Fontos ez a különbségtétel, mert mióta kies hazánkba begyűrűzött az ökológiai konjunktúra, a magukat „ökológusnak” tituláló személyek úgy szaporodnak, mint a nyulak. (...)

(Az ökológia reménytelen reménye. 77. o.)

Az eltűnő sokféleség (Részletek)

Külön érzékeny kérdés a *tudomány szerepe*. A tudomány elsődrendű feladata: a megértés. Ám ezt a fajta megértési funkciót éppen egy gazdag „szellemi diverzitás” igényének jegyében soha nem lenne szabad sem túl-, sem alábecsülni; a tudományt soha nem lenne szabad sem nagyobb, sem kisebb „feladattal megbízni”, mint ami őt megilleti. (...)

(...) a természet kimeríthetetlen gazdagsága korántsem csak „tudományos kérdés”. Külön kiemelendő: sokáig nem is volt csupán az. Most tán elég, ha arra gondolunk, hogy az antik görög szemléletben hogyan fonódott nagyon bensőségesen össze „a gazdagság, a rend, a szépség”. (Például: a kozmosz, a káosz a kozmosz genezisének képzetében); arra, hogy Platóntól Arisztotelészen, Plótinoszon, majd a középkor nagy misztikusain át a kora újkor számos kulcsfigurájáig (például G. Brunóig, Keplerig) az antik szemlélet sok-sok – főleg: keresztény – átértelmezéssel még sokáig nagyon is eleven, fontos hatóerőnek bizonyult.

A drasztikus szakadékok, a „szkizmak” létrehozása: az újkor „mesterműve”. Az újkor fokról fokra, de egyre határozottabban választotta el a fizikát a metafizikától, a rációt az emóciótól, a megmérhetőt a „csak” gyönyörködőnivalótól. Egyetlen szóba sűrítve: az újkor „deszakralta” a természetet; pontosabban: az ember eleve hitvány és töredékes képét a természetről.

*

Könnyű belátni: nagyon ősi kérdések – mi az ember? mi a helye a természetben? egész pontosan úgy metafizikaiak („science”-en túliak), hogy még elemi szinten is alig-alig válaszolhatók meg valamilyen metafizika nélkül. (Az újkori tudományosság legnagyobb tévesztése, mulasztása: épp a metafizika „eldobásával” rendre odátá el, sőt odátá el ma is a jobb emberi önismeret kialakítását; még akár a tudomány által bepásztázható tartományokban is...

Persze, nagyon tárgyilagosan kell látnunk: a metafizikától való kezdeti elhatárolódás – akár a deszakralás több művelete, így a deesztetizálás is – korábban, az újkor legelejétől, még sok szempontból jól meg is indokolható; elsősorban a tudomány bölcs önkorlátozási szándékainak érényeivel dicsekedhet. (Ez a szándék juttatta el a természettudományt fokról fokra a „saját módszerelmélet” egyre jobb élesítésének igényéhez; ahhoz, hogy a természetet megtanulja egyre módszeresebben, okosabban faggatni.) Ám látnivaló az is: amint közeledünk a mához, e „saját hatáskör” érvénye egyre inkább meghiabban; főleg a tudományon kívül, de, sajnos, sokszor a „belső berkekben” is. Csak néhány mozzgató a sok közül: a hegeli, a poszthegeli filozófiák bejelentik az igényüket a „teljes világmagyarázatra” sőt, „az egyedül üdvözítő világmagyarázatra” (a tudomány rossz „pótvallássá” válik) ... Ebben a növekvő zűrzavarban a XX. század barbár-félbarbár rendszerei, a különböző „világnézetek” sokszor csak egyben értenek igazán egyet: a további *humán expanzióban*, a „Nagy természet” teljes negligálásában. Ennek a kétes egyetértésnek a szellemét túl sokáig csak egy-két hang törí meg; például Orwellé az *Állatfarmban* (1945).

Ám megkérdendő: vajon hányan és kik érzékelik akár ma elég jól az orwelli alapprobléma lényegét? – állat és ember vagy tovább általánosítva természet és ember viszonyát. Megkérdendő az is: vajon a ma „bölcs emberét” is csupán katasztrófák, csak amolyan keresztül-kasul patológiás ügyek, mint a „Bős-Nagy-maros”, csak a politikai mozgalmak („Zöldek”) szorítása készítheti-e arra, hogy a saját helyzetét valamelyest is újragondolja?

A torlódó nehézségek érzékelése már bárkit ráébreszthet annak a korántsem szóbüvészkedésnek szánt igénynek a felismerésére is, hogy: *a „sokféleség igazi értékelése csakis sokféle közelítéssel remélhető”*. (...)

...egyre nagyobb szükségünk van és lesz a mai természetképünk esztétikai, morális, metafizikai stb. gazdagítására, újraértékelésére; különösen: a természet és ember viszonyának bölcsőbb-toleránsabb, de radikális reinterpretációjában. Mondható az is, hogy éppen azért, mert az újkor szelleme előbb „deszakrálta” a természetet, a természet „reszakrálása” (mondjuk, egy modernebb értelmezésű *Szent Ferenc-i „lét-demokrácia”* jegyében) megkerülhetetlen programot jelent.

Mindez már azért is megkerülhetetlen, mert enélkül – pusztán a mai „józan ész” alapján, vagy a szokásos „haszonérvek” szerint – még csak halvány reményünk sem lehet arra: így vagy amúgy kialakulhat az az új morál, ami a „természet sokféleségét” (részben beleértve az emberét is) valóban mint különlegesen kiemelt érték kategóriát szemléli, óvja, védelmezi. (...)

Hogyan igazodjunk el korunk túl sok tarka-barka áramlatában, sokszor zavarba ejtően ellentétes törekvéseiben? (...) Vajon nem a legbölcsebb-e az, ha e pogányul nehéz kérdések kereszttüzében most a kifejezetten „egyszerű igazságok” szuggesztíójára figyelünk?

Ilyen egyszerű bölcsességet emelt ki, modernizált mintegy *August Thienemann* (1882–1960), az európai „general ecology” tán legfőbb úttörője azzal a tömörítéssel, hogy: *„a közösség a természet életformája”*; hozzátéve: az élet sorsa mindenütt a „biocénotikus egyensúly” viszonyain múlik. Mit is állít *Thienemann*? Elsősorban azt, hogy *a természet legfontosabb entitásai: a közösségek* (például egy-egy természetes tó, erdő, rét stb. közösségei); azt, hogy a partikuláris életjelenségek és folyamatok „realizációja” főleg a közösségi relációktól függ; azt, hogy maga az élet is csak a közösségi relációkkal érthető meg; már úgy-ahogy.

De világosan kell látnunk azt is: az a mód, ahogyan a szakmai kérdések beágyazódhatnak egy jóval általánosabb keretbe (a természet-ember relációk újrafogalmazásával, az „ökológiai kultúra” kibontakozásával, ugyancsak erre az „intuitív logikára” épít), mert az alapprobléma „kollektív”: *a humán társadalom és a természeti közösségek viszonya*. Ez a kollektív jelleg még az emberileg „egyénit” sem csorbítja, hisz még az egyéni szabadság, méltóság stb. is csupán a közösen vállalt értékek jegyében bontakozhat ki, kaphat igazi értelmet; jócskán beleértve a „természeti értékek” gazdag világát is. A ma vajúdo problémák sokaságát – érthető – csakis egy *„új alázat”* szelleme kapcsolhatja össze, amelynek kialakítása nagyon sok mindennek mondható, csak éppen egyszerű, könnyű feladatnak nem. De ugyan ki merészelné lebecsülni a jövő félelmes, nyomasztó nehézségeit? Ki ne félne és bizakodna egyszerre?

(Egy operatív ökológia hiánya, szükséglete és faladatai. Akadémiai Kiadó, Bp., 1986.

Az eltűnő sokféleség. Scientia Kiadó, Bp., 1993.

Juhász-Nagy Pál-Zsolnai László: *Az ökológia reménytelen reménye*. ELTE, Bp., 1992.)

Válogatta: CSORBA F. LÁSZLÓ